

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г. С. СКОВОРОДИ
Кафедра психології

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НАПН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ ХАРКІВА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРІЯННЯ РОЗВИТКУ СИМВОЛДРАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНА АСОЦІАЦІЯ (ХАРКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК)

*З нагоди 215 річниці ХНПУ імені Г.С.Сковороди,
130-ї річниці з дня народження І.А. Соколянського (1889-1960),
115-річчя В.І. Асніна (1904-1956),
95-річного ювілею А.В. Петровського (1924-2006)
та 25-річчя факультету психології і соціології*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Каталог психотехнологій; тези доповідей)

26 жовтня 2019 року

Харків – 2019

УДК 159.9.07
ББК 88

Рецензенти:

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Запорізького національного технічного університету

Євдокимова Наталя Олексіївна – доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової та міжнародної діяльності Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Романовський Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету «ХПІ»

*Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
протокол № 7 від 28.10.2019 року*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ (каталог психотехнологій; тези доповідей): матеріали III міжрегіональної наук.-практ. конф., м. Харків, 26 жовтня 2019 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2019. 248 с.

ISBN 978-617-7645-81-7

У збірнику представлено матеріали науково-практичної конференції «**ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**», метою якої було висвітлення в рамках профорієнтації та просвітництва новітніх розробок у галузі психотехнологій, представлених на теренах України.

Перша частина збірника містить **Каталог психотехнологій** новітніх авторських розробок розвивальних, психокорекційних, діагностичних, тренінгових програм, методик, технік тощо, інформація про які подана у вигляді анотацій.

У другій частині розміщено тези доповідей, які містять результати науково-практичних розробок учасників конференції.

Матеріали конференції віддзеркалюють результати сучасних досліджень у галузях теоретичної та прикладної психології.

Для науковців, викладачів, аспірантів та магістрантів, студентів гуманітарних спеціальностей, практичних психологів, вихователів, соціальних та медичних працівників.

Матеріали друкуються в авторському варіанті з правками редколегії.

ISBN 978-617-7645-81-7

УДК 159.9.07
ББК 88

© ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2019
© Колектив авторів, 2019
© Єльчанінова Т.М. (оформлення, обкладинка, Ψ-емблема), 2019

Козлітіна О.В., Масловська Ю.С. Особливості використання сучасних настільних ігор у роботі з дітьми, які мають порушення мовлення.....	142
Колчигіна А.В., Демченко А.С. Проблема психологічного благополуччя майбутніх педагогів.....	145
Костикова О.В. К проблемі психотерапії неврозов.....	146
Кузнєцов М.А., Зайка Є.В. Короткочасна пам'ять як механізм формування розумових та кінестетичних узагальнень.....	147
Лесніченко Н.П. Типологія гендерних стереотипів особистості.....	153
Лугова М.С., Підчасов Є.В. Психологічні особливості незадоволення дівчат своїм тілом у юнацькому віці.....	157
Лукова С.В. Психологічні особливості поведінки підлітків-спортсменів у конфліктах.....	160
Меднікова Г.І. Психологічні особливості провідних ставлень підлітків з різним рівнем невротизації.....	162
Мелешенко М.О. Проблема самотності і усамітнення у сучасному місті: психологічні чинники і наслідки.....	164
Миронович Б.С. Ставлення до тіла як проекція ставлення до матері.....	165
Надьон В. П. Психологічні особливості учнів початкової школи.....	166
Нестеренко М.О. Гендерні детермінанти сімейних стосунків у молодій сім'ї.....	168
Обухівська А. Г. Психолого-педагогічне вивчення навчальних компетентностей дошкільників з особливими освітніми потребами.....	171
Обухова Н. О. Різноманітність поглядів на поняття копінг-поведінка.....	175
Одинець О.А., Шукалова О.С. Використання семирівневого підходу, як природної орієнтації психологічного і фізичного здоров'я людини.....	176
Панок В.Г. До питання розробки алгоритмів діяльності практичних психологів.....	179
Підчасов Є.В., Наглюк О.А. Роль організаційно-психологічних факторів в адаптації студентів до навчання у ЗВО.....	182
Поденко А.В. Соціально-психологічні чинники плинності кадрів в організації.....	185
Романенко О.В. Теоретичні підходи до вивчення тілесності в психології.....	189
Саврасов М.В. Психологічні механізми моніторингу та контролю у структурі метакогнітивної активності суб'єкта навчально-професійної діяльності.....	192
Савченко М.С. Психологічні підстави використання методу анкетування у дослідженні суб'єктності прокурора.....	197
Савченко М.С., Саврасов М. В. Теоретичні підстави психологічного дослідження особливостей становлення суб'єктності прокурора.....	197
Скринник І.В., Пухно С.В. Емоційне вигорання як психологічна проблема сучасності.....	202
Скрипник Н.Г. Задоволеність навчанням та адаптація студентів до закладу вищої освіти.....	206
Туріщева Л.В., Ткаченко І.В. Настільні ігри як умова соціалізації школярів з порушенням мовлення.....	209
Цеменко М.О. До дослідження рівня задоволеності своїм життям та життєстійкості людей похилого віку.....	211
Цигичко Т.П. Казкотерапія в системі роботи закладу дошкільної освіти.....	213
Чепелєва Н.І. Соціально-психологічний аналіз феномену «чайлдфрі», як трансформації традиційних репродуктивних програм.....	217
Чернякова О.В. До питання розуміння емоцій дітьми з психофізичними вадами розвитку.....	221

Чепелєва Н.І.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, м. Харків*

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ
«ЧАЙЛДФРІ», ЯК ТРАНСФОРМАЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ
РЕПРОДУКТИВНИХ ПРОГРАМ**

У суспільстві завжди були люди та сімейні пари, які свідомо відмовлялися від дітей заради досягнення іншої мети, наприклад, служіння Богу, науці, мистецтву. В минулі часи, обітниця безшлюбності не засуджувалася суспільством, навпаки, таких людей поважали, так як вони жертвували собою, своїми бажаннями і потребами заради вищої мети.

Однак в кінці ХХ сторіччя набуває масового характеру свідомо бездітність, яка супроводжується радикальною зміною цінностей материнства і батьківства. Змінюється не тільки масштаб, але і характер даного явища – воно стає організованим, виникають спільноти однодумців. Наприклад, у США в 2014 р частка жінок репродуктивного віку, які свідомо відмовляються від материнства досягла 14%, що фактично нівелює приріст населення, а позитивний приріст досягається переважно за рахунок мігрантів. Безумовно ці статистичні дані не враховують безпліддя за медичними показаннями, але, як правило, воно не перевищує 3-5% від чисельності населення. У 2003 році в Україні серед 35-39-річних частка бездітних (з різних причин) становить 11,7%, а у 2012 р. вже 17,5%. За експертними оцінками, кожна п'ята-шоста жінка покоління 70-80-х років не матиме дітей (Тиндик А.К., 2018). Наведені дані характеризують тенденцію, яка виникла в другій половині ХХ ст. і отримала назву «чайлдфрі» (вільні від дітей, далі – чайлдфрі).

Поняття чайлдфрі було введено в 70-х рр. ХХ століття в США для позначення свідомої відмови людей дітородного віку від репродуктивної функції. Вони переконаних у тому, що народження дитини буде для них справжньою трагедією, що заважає особистому і суспільному їх життю, ламає кар'єру, звичний зручний їх уклад життя і вони абсолютно не потребують дітей.

Спочатку явище чайлдфрі було виявлено дослідниками в економічно благополучних країнах, в яких постійно збільшується число людей дітородного віку, що добровільно відмовляються від дітородження, і навіть в ряді випадків використовують добровільну стерилізацію. З огляду на актуальність вищезначеної проблеми, була зроблена спроба вивчення змін цінностей в суспільстві постмодерну, які прогнозовано і здійснили значний вплив на трансформацію репродуктивної поведінки та сімейних стосунків, та, крім цього, виявлення психологічних чинників, які вплинули на формування даної стратегії поведінки і перспектив подолання негативних наслідків для суспільства з ним пов'язаних. Отримуючи все більше поширення, в тому числі і в Україні, це явище становить суттєвий

інтерес для вивчення демографами, психологами та соціологами. Незважаючи на те, що з'являються дослідження, в яких здійснюються спроби провести класифікацію причин, виявити мотивацію і цінності представників чайлдфрі, вивчити ставлення суспільства до даного феномену, скласти його соціологічний та психологічний портрет, воно як і раніше залишається недостатньо розробленим (Полутова М. А., 2015).

Результати численних досліджень показують, що представники чайлдфрі – це переважно молоді люди, високоосвічені, професійно успішні жителі великих міст, менш схильні до релігії і дотримання традиційних звичаїв, матеріально благополучні, які усвідомлюють небезпеку і загрозу сучасного суспільства, що живуть лише для власних задовольень, проповідуючи гедонізм, індивідуалізм і егоцентризм. Найчастіше це люди з активною соціальною позицією, що пропагують свій спосіб життя в соціальних мережах та інтернет-форумах, що закликають інших людей вступити у так зване співтовариство «вільних». Представляють певний інтерес результати, отримані психологами, які працюють з представниками чайлдфрі. За їх даними, свідома бездітність може бути обумовлена такими причинами як заснули інстинкти, тривале закрystalізоване дитинство, відсутність зрілої особистості, страх перед майбутнім з обмеженнями і відповідальністю, прояв егоїзму і відмова зростати як особистість в межах родинних стосунків, страх вийти із зони комфорту, приймати рішення і нести за них відповідальність. Це вкладається в глобальну тенденцію омолодження поведінкових стратегій в сучасному суспільстві. І небажання мати дітей, може бути продиктовано як деякою незрілістю, та і потягом до неї – люди хочуть залишитися в більшій мірі в позиції дітей, не бажаючи приймати батьківську роль, виражають бунт проти системи, проти нав'язування способу життя, традицій, бажають саме таким чином самовизначитися. Тобто це потенційно природна реакція окремих членів суспільства на тотальне нав'язування певних цінностей, яка стаючи масовим явищем, може свідчити про дисфункціональні стани самої соціальної системи.

Секуляризація культури в ХХ ст. позбавляє індивіда чітко визначеної ціннісної системи координат. Домінуючою тенденцією в культурі став плюралізм. Ми не маємо права забороняти людині, вільної особистості, вірити в те, що вона вважає за потрібне. Ми не маємо права стверджувати, що є щось добре чи погане для всіх – все індивідуально. Відповідно, розмиті безліч орієнтирів тільки сприяють децентралізації особистості, що лежить в основі її глибокої сутнісної кризи. Позбавлена чітко визначеної ціннісної орієнтації, яка могла б центрувати особистість (і є абсолютим релігії), людина в секуляризованій культурі намагається домогтися зовнішнього успіху, але в результаті отримує відчуття внутрішньої порожнечі, самовтрати, тривоги, через відмову від глибоких культурних цінностей на

догоду цінностям ситуативним, споживацьким, які йому нав'язує суспільство.

Величезний вплив на трансформацію сімейних цінностей мала зміна ставлення суспільства до сексуальності. Протягом багатьох століть сексуальний потяг був позначений тільки як стимул до продовження роду. Інстинкт статевого потягу в живій природі має єдину мету – розмноження, самовідтворення. У людини статевий потяг трансформувався: з одного боку за ним зберігається цільова репродуктивна функція, а з іншого – статевий акт без цілей дітонародження, став джерелом задоволення. Поступово другий аспект став витіснити перший. І цьому багато в чому сприяли революція контрацептивів, легалізація переривання вагітності і добровільної стерилізації. Якби безвідмовно спрацьовував біологічний механізм, то, ймовірно, кожна вагітність здорової жінки закінчувалася б пологами, чисельність дітей в сім'ях була б набагато вище. Отже, розмірковуючи про межі норми і відхилення в сексуальній сфері, можна виходити з того, що до сексуальної норми відноситься потенційна здатність виконувати три функції: біологічну (прокреації), психологічну (насолада, задоволення) і соціальну (реалізація потреби в міжособистісних контактах). Характер і ступінь можливої реалізації будь-якої з цих функцій у окремої людини визначає ступінь відхилення від норми. Таким чином, чайлдфрі, в даному випадку, можна охарактеризувати як свідоме відхилення, оскільки вони часто не бажають здійснити дві з перерахованих вище функцій – прокреаційну і соціальну (Антонов Ю. А., 2013). Справа в тому, що за результатами досліджень 25% представників чайлдфрі не перебувають у статевих стосунках, а 37% все ж таки мають постійного партнера, але не проживають з ним, оскільки це обмежує особистий простір і свободу (Романова І. В., 2014). Слід погодитися з М. Фуко в тому, що сучасна сексуальність – це не біологічна і не психологічна даність, а культурна модель, зміст якої змінюється в залежності від часу і місця, існує не автономно, а задається суспільством. У сучасному суспільстві статеві стосунки вбудовані в сферу влади, де держава долучається до формування уявлення про прийнятну і девіантну репродуктивну поведінку. Люди засвоюють ці уявлення, і вони стають включеними в механізм соціального контролю з підтримки і відтворення соціально схвалюваних поведінкових норм. Тобто тенденції дітонародження мають соціальну обумовленість і конструюються відповідно до прийнятих в суспільстві норм.

Емансипація також сприяє зміні традиційних норм, що стосуються ролі жінки в сім'ї незалежно від країни, релігії. У суспільствах доіндустріальної епохи головною функцією будь-якої жінки було народження дітей і їх виховання, а в постіндустріальному акцент зміщується на економічну зайнятість, успішну кар'єру, саморозвиток і самореалізацію. Більшість дослідників, які аналізують феномен чайлдфрі, одноставні в тому, що свідоме небажання мати дітей – це відхилення, що

суперечить традиційній моделі сім'ї, самої суті людської природи. І характеризується, в основному, небажанням сучасної людини пережити класичні стадії життя: освіту – шлюб – народження дитини (Романова І. В., 2014). Серед дослідників стає популярною точка зору, що родина без дітей аномальна, оскільки не відповідає повністю критеріям ні нормально функціонуючої сім'ї, ні дисфункціональної. Крім цього в її рольовому просторі відсутні фігури батька і матері і, як наслідок, вона позбавлена важливих функцій виховання і соціалізації дітей (Белобородов І. І., 2018).

Підсумовуючи, слід зазначити, що епоха постмодерну зміщує ієрархію цінностей, руйнує стереотипи, виводить на передній план ті явища культури, які багато століть існували у тіні. Немає більше панівних установок, незаперечних авторитетів, непорушних традицій. Відбувається розмиття поняття норми і, як наслідок, певна дезорганізація соціального життя і збільшення хаосу в сфері морально-етичного регулювання. Серед макросоціологічних факторів, що впливають на формування і поширення феномена чайлдфрі слід зазначити секуляризацію культури, децентралізацію цінностей і особистості, втрату ідентичності в суспільстві, які запустили процеси трансформації сімейних цінностей і репродуктивної поведінки. Децентрованість культури і особистості, характерні для сучасного суспільства лежать в основі глибокої сутнісної кризи. Спроби пошуку ідентичності в суспільстві призводять до зниження цінності сім'ї, як традиційної, а також трансформації цінності батьківства і материнства. Це призводить до поширення позасімейних ціннісних орієнтацій і способів самореалізації у всіх сферах життєдіяльності, виключаючи сімейну, що виражається також і в тому, що збільшується число людей, що приймають модель свідомої бездітності. Сім'я втрачає функцію важливої суспільно-економічної одиниці, оскільки в індустріальному суспільстві трудове життя індивіда здійснюється переважно поза домом. Виховну функцію сім'ї бере на себе держава. Складається ситуація, коли нинішнє покоління здатне вижити без сім'ї: неповні сім'ї і старше покоління мають більше шансів прожити нормальне життя, ніж будь-коли.

Українське суспільство, з одного боку, патріархальне і консервативне, в ньому жорстко зафіксовані уявлення про належні ролі чоловіків і жінок, відбувається відродження національної духовності. З іншого – відміну від західних країн, ми маємо радянське та пострадянське минуле де аборти легалізовані в СРСР ще в 1920-х рр., і це сприяло зміні типу репродуктивної поведінки, в окремих аспектах, навіть раніше, ніж на Заході. Отже, необхідно підкреслити, тенденції зміни сімейних стратегій, що проявилися на рубежі століть, потребують детального вивчення та осмислення, що особливо значимо для формування демографічної і соціальної політики держави.